

Timothy P. Mulligan

Ulk samotář

**Kniha o životě a smrti
německého ponorkového esa
Wenera Henkeho**

Militaria

Werner Henke

Timothy P. Mulligan

ULK ŠAMOTÁŘ

*Života a smrt ponorkového esa
Wernera Henkeho*

Praha 2009

Timothy P. Mulligan

VLK SAMOTÁŘ

Život a smrt ponorkového esa Wenera Henkeho

Přeloženo z anglického vydání

Lone Wolf / The Life and Death of U-Boat Ace Werner Henke,

původně vydaného nakladatelstvím Praeger Publishers,

odnož Greenwood Publishing Group, Inc., Westport, CT, USA.

<http://www.greenwood.com/praeger.aspx>

Copyright © 1993 by the author(s).

Přeloženo do češtiny a vydáno na základě smlouvy

s Greenwood Publishing Group, Inc.

Všechna práva vyhrazena.

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu od Greenwood Publishing Group.

Translation © 2009 by Jiří Dolanský

Czech Edition © 2009 by Leonid Křížek, Elka Press, Praha

ISBN 978-80-87057-07-0

Věnováno Bonnie

Vzdal jsem se osudu,
Já nešťastník, prostě jsem nemohl snést
Tu tíhu miliónů tun.

– Joachim Ringelnatz, „Aufgebung“

OBSAH

Ilustrace	8
Poděkování	9
Poznámky k názvům a zkratkám	11
Tabulka hodnotí (2. světová válka)	15
Úvod	17
Prolog	23
1. Začátky a konec	27
2. Život námořníka	39
3. Klikatý kurs	49
4. Válka a nemilost	64
5. Rehabilitace	76
6. Ponorka	89
7. Posádka <i>U-515</i>	105
8. První hlídková plavba	121
9. Nejvyšší uznání	135
10. <i>Ceramic</i>	147
11. Válečný zločinec číslo 1	162
12. Noc dlouhých nožů	175
13. Domácí záležitosti	191
14. Síť se zatahuje	202
15. Terčem palby	216
16. Ztracený boj	231
17. Drobný podfuk	247
Závěr	263
Dodatek 1. Místo Henkeho v ponorkové válce	267
Dodatek 2. Lodě potopené <i>U-515</i>	279
Výbraná bibliografie	282
Rejstřík	292

ILUSTRACE

Obrázek

- a) Ponorka typu IX C, březen 1944 95

Tabulky

- a) Potraviny na dvanáct týdnů pro ponorku typu IX C 97
- b) Posádky německých ponorek v britském zajetí,
1939–1941 106
- c) Hlavní civilní zaměstnání 558 námořníků
z německých ponorek 114
- A.1 Přední německá ponorková esa 2. světové války 269
- A.2 Příklady nárokovaných a skutečných potopení 270
- A.3 Ponorková válka 1940–1944 273
- A.4 Hlídkové plavby *U-515* 275
- A.5 Torpédové útoky *U-515* 276

PODĚKOVÁNÍ

Během psaní životopisu je autor nezbytně závislý na mnoha lidech, kteří se s ním podělí o to nejsoukromější, co mají, o své vzpomínky. Pisatel této knihy vyslovuje velkou vděčnost mnoha lidem, kteří dovolili cizinci podílet se bez výhrad či podmínek na své minulosti.

Největší měrou jsem zavázán Albrechtu Henkemu a jeho manželce Gertrudě za jejich laskavou pohostinnost, za čas, jenž mi věnovali, a za nekonečnou trpělivost, s jakou mi odpovídali na dotazy a poskytovali informace. Stejně významná byla vlídná pohostinnost a velkorysá pomoc Horsta Bredowa a jeho manželky Annemarie z Archivu německého ponorkového loďstva, jenž byl v době, kdy tato práce začínala, na ostrově Sylt, avšak nyní je na lépe přístupném místě, v Altenbruchu u Cuxhavenu. Bez pomoci těchto lidí by můj projekt ani nezačal.

Zvláštní poděkování si zasluhují veteráni *U-515* za to, jak se se mnou podělili o své vzpomínky ze služby. Zvláště Karl Möller, Günther Altenburger a Hans Hahn mi poskytli detailní informace o svých zkušenostech; zesnulý Günter Eckert, Hermann Brandt, Herbert Bölke, Werner Rasche, Hermann Kaspers, Heinrich Scharnhorst, Kurt Hanisch a Kurt Lipke i jejich ženy, ti všichni mi v mém úsilí pomáhali a vždy mě vřele vítali na našich setkáních ve Steinhude am Meer a Lübbenau. Pan Klaus Schäle mi velmi pomohl při práci v Kielu a Cuxhavenu.

Z dřívějších důstojníků *Kriegsmarine* mi Karl-Friedrich Merten trpělivě odpovídal na detailní otázky týkající se poměrně širokého období a laskavě mi poskytl k použití své zápisky. Wilhelm Müller-Arnecke, Peter „Ali“ Cremer a Reinhard Hardegen mi přispěli cennými kousky k doplnění skládky charakterových vlastností mého

hrdiny. Heinrich Niemeyer, přestože byl nevléčitelně nemocný, mi poskytl podrobnou zprávu o svém dlouholetém přátelství s Wernerem Henkem.

Eduard Voigt mi odhalil detaily výcviku člena posádky německé ponorky; pan Ernie North mi dal podrobnou zprávu o poškození HMS *Chanticleer*; kapitán ve výslužbě Wyman H. Packard mi objasnil důležité věci týkající se významu informací výzvědné služby a jejich rozesílání. Pan Ed Caram mi laskavě pomohl při identifikaci klíčových fotografií. Fregatní kapitán ve výslužbě C. H. Little mi, z kanadské perspektivy, zodpověděl jistou důležitou otázku.

Dr. Jürgen Rohwer mi velice pomohl při pátrání po specifických faktech a instituce, již řídil, *Bibliothek für Zeitgeschichte* ve Stuttgartu, mi poskytla cenné informace. Pan Eberhard Schmidt z *Marineschule Mürwik* mi laskavě dal kopie dokumentů o *Crew 33*. Paní Terri Synot a pan Keith Gill z chicagského *Museum of Science and Industry* mi dělali průvodce při prohlídce ukořistěné ponorky *U-505* typu IX C a umožnili mi přístup k materiálům o ní.

Mé práci prospěl profesionální přístup a odborné znalosti mnoha členů personálu různých institucí, zvláště přispěli: pan Gus Britton, *Royal Navy Submarine Museum, Gosport*; paní Cathy Lloyd, *Operational Archives, U. S. Naval Historical Center, Washington, DC*; Dr. A. A. H. Knightbridge, slečna G. L. Beech a paní Sue Edwards, *Public Record Office, Kew, England*; pan R. H. Coppock, *Navy Historical Branch, Ministry of Defence, London*; pan Philip Reed, *Imperial War Museum, London*; paní Terri Hammett a pan Fred Pernell, *National Archives, Washington, DC*; pan Pierre Waksman, *Service historique de la Marine, Vincennes, France*; pracovníci oddělení vyhledávání informací z *Haus des Deutschen Ostens, Düsseldorf*; pan Glen Wright, *National Archives of Canada, Ottawa*; pan Walther Kapahnke, *Forschungsstelle Ostmitteleuropa-Westpreussische Familienforschung, Bad Salzuflen*; a paní Janne Julsrud, *Royal Norwegian Embassy, Washington, DC*.

Pan Jak P. Mallman Showell laskavě zrecenzoval část rukopisu a navrhl některé úpravy. Dr. Eric Rust, dr. Charles Burdick a dr. Philip Lundeburg mi dodali cenné rady a povzbuzení.

Paní Elaine Wormack mi poskytla nákres ponorky typu IX C do 6. kapitoly. Paní Amy Markon vypracovala tabulky.

Nakonec bych chtěl vyjádřit svou nehlubší vděčnost Bonnie za pomoc při sestavení rejstříku, za nespočetné návrhy a především za to, že se smířila s tím, že se mnou ponese následky za publikaci této práce.

POZNÁMKY K NÁZVŮM A ZKRATKÁM

Moře a ozbrojené síly – každá z těchto oblastí vyžaduje zvláštní slovní zásobu, aby bylo možné vyjádřit její zvláštní charakter. Kniha, jež pojednává o obojím, proto musí čtenáři poskytnout určité poučení o terminologii a výrazech běžně používaných v textu.

Všechny výchozí body pro lodě jsou posuzovány z místa člověka s dobrou vyhlídkou, hledícího ve směru, jímž má loď namířeno. Levá strana lodi se nazývá levobok; pravá strana pravobok. Jak směr, jímž loď pluje, kurs, tak směr, v němž se nalézá jiná loď či objekt, jejich poloha, se vyjadřují pomocí 360 stupňů imaginárního kompasu obklopujícího loď. Když loď směřuje na sever, je její kurs 0 stupňů; jiné plavidlo, jež se objeví na východním horizontu, má relativní polohu 90 stupňů; loď viditelná přímo na jižním horizontu má relativní polohu 180 stupňů; atd.

Přední část plavidla je příď; zadní zád'. Střední úsek, kde je loď nejširší, se nazývá střed lodi. Část od středu po zád' se nazývá levobok zádě pro levou a pravobok zádě pro pravou stranu. Tedy loď torpédovaná uprostřed na levé straně je zasažena ve středu levoboku; ponorka zpozorovaná vepředu napravo bude označena „na pravoboční přídi“.

Všechny vzdálenosti a rychlosti se udávají v námořních mílích a uzlech (Nm = 1 852 m). Údaje tonáže nákladních lodí se určují v brutto registrovaných tunách, bez ohledu na hmotnost nákladu. Pokud není uvedeno jinak, jsou všechny časové údaje jako na palubě *U-515*, tedy ve středoevropském čase, bez ohledu na čas v operační oblasti.

Německé námořní hodnoty se uvádějí v originále, při prvním použití je navíc uveden překlad.

Válečný deník (*Kriegstagebuch*, ve zkratce KTB) *U-515*, ofotografovaný jako File PG 30553 na cívce č. 3067 v *National Archives microscopy T1022, Microfilmed Records of the German Navy*, je citován v poznámkách pod čarou tak často, že je standardně používána citace „KBU *U-515*.“ K identifikaci *U-515* se také často používá německý termín *Fünf-fünfzehn* (pět-patnáct).

Následují zkratky a akronymy použité v textu a v poznámkách pod čarou.

ADM – Admiralita (v citacích)

Aphrodite – zařízení používané německými ponorkami ke zmatení radarů

Asdic – britský termín pro sonar (podle *Allied Submarine Detection Investigation Committee*, skupiny techniků, jež tento ultrazvukový přístroj zkonstruovala v roce 1917)

B-Dienst – *Beobachtungsdienst*, Zpravodajská služba německého válečného námořnictva monitorující a dešifrující rádiové zprávy protivníka

BdU – *Befehlshaber der Unterseeboote*, vrchní velitel německého ponorkového loďstva

Bold – zařízení vypouštěné ponořenou ponorkou ke zmatení spojeneckého sonaru

DEMS – (*Defensively Equipped Merchant Ships*), britský ekvivalent americké *Naval Armed Guard*, ozbrojené nákladní loď

Enigma – název německého šifrovacího stroje používaného německými ozbrojenými silami k zakódování tajných zpráv

FAT – *Federapparat Torpedo*, pružinou řízené torpédo

FuMB – *Funkmess-Beobachtungsgerät*, zařízení na detekci radarového signálu

GHG – *Gruppen-Horch-Gerät*, sestava hydrofonů instalovaná na přídi německé ponorky

Hedgehog – protiponorková zbraň podobná minometu, jež vystřelovala z válečné lodi skupinu 24 projektilů vybuchujících pouze při kontaktu s ponořeným objektem

HF/DF – *High-frequency/direction-finding* („*Huff-duff*“), přístroj používaný na plavidlech k určení polohy ponorky zachycením jejího rádiového vysílání

Hohentwiel – výrobce a běžně používaný název jednoho typu primitivního radaru na německých ponorkách

- HSO – *Handelsschiffsoffizier*, důstojník obchodního loďstva, jenž vstoupil do německého válečného loďstva po roce 1933
- I.W.O. – *Erster Wach-Offizier*, první důstojník palubní směny
- II.W.O. – *Zweiter Wach-Offizier*, druhý důstojník palubní směny
- KTB – *Kriegstagebuch*, válečný deník
- L.I. – *Leitender Ingenieur*, hlavní inženýr
- Metox – výrobce a běžně používaný název jednoho typu primitivního zařízení na detekci radarového signálu na německých ponorkách (FuMB)
- MGFA – *Militärgeschichtliches Forschungsanstalt*, Vojenský historický ústav
- NA – *National Archives*, Státní archiv, Washington, D.C.
- Naxos – kódový název zařízení na detekci radarového signálu (FuMB)
- ONI – *Office of Naval Intelligence, U. S. Navy*, námořní zpravodajská služba USA
- OpArchives – *Operational Archives, U. S. Naval Historical Center*, Washington Navy Yard, Washington, D.C.
- Op-16-W – název Odboru speciálního válčení (*Special Warfare Branch*) v ONI, zodpovídajícího za psychologickou válku
- Op-16-Z – název Odboru speciálních aktivit (*Special Activities Branch*) v ONI, zodpovídajícího za výsledky válečných zajatců a vyhodnocení ukořistěné výzbroje
- OWI – *Office of War Information*, Úřad válečných informací
- Pi-2 – *Pistole-2*, německý název typu magnetického detonátoru používaného v hlavici torpéda
- POW – válečný zajatec (*prisoner of war*)
- PRO – *Public Record Office*, Státní archiv, Kew, England
- RAF – *Royal Air Force*, Britské válečné letectvo
- RG – *Record Group*, třídění používané organizací *National Archives* k označení záznamů pořízených určitou agenturou nebo oddělením
- SA – *Sturmabteilung*, úderní oddíly nacistické strany
- SS – *Schutzstaffel*, nacistické „ochranné“ oddíly
- SX – zkratka pro starou německou bitevní loď *Schleswig-Holstein*
- T-5 – německé akustické torpédo, známé také jako *Zaunkönig* (střízlík) v německém válečném loďstvu a jako *gnat* (komár) ve spojecké výzvědné službě
- ULTRA – označení informací získaných spojenci zachycováním a dešifrováním tajných německých rádiových zpráv
- USNIP – *United States Naval Institute Proceedings*, Zprávy Námořního institutu USA (název publikace)

UZO – *Überwasserzieloptik*, přístroj používaný na můsku německých ponorek k odpalování torpéd při vynoření na hladinu

Wabos – zkratka pro *Wasserbomben*, hlubinné miny

Wanz nebo Wanze – zkratka pro *Wellenanzeiger* (detektor vln), běžný název typu detektoru radarového signálu, jenž nahradil Metox FuMB

TABULKA HODNOSTÍ (2. SVĚTOVÁ VÁLKA)

německé válečné loďstvo

Matrose
Maschinengefreiter
Matrosengefreiter
Mechanikergefreiter
Maschinenobergefreiter
Matrosenobergefreiter
Mechanikerobergefreiter
Funkmaat
Mechanikersmaat
Maschinistenmaat
Bootsmannsmaat
Oberfunkmaat
Obermaschinenmaat
Obermechanikersmaat
Oberbootsmannsmaat
Mechaniker
Bootsmann
Maschinist
Oberbootsmann
Obermaschinenist
Obersteuermann

Fähnrich zur See

český překlad

námořník
strojník 2. tř.
námořník 2. tř.
mechanik 2. tř.
strojník 1. tř.
námořník 1. tř.
mechanik 1. tř.
radista
pomocník mechanika
pomocník strojníka
pomocník loďmistra
vrchní radista
vrchní pomocník strojníka
vrchní pomocník mechanika
vrchní pomocník loďmistra
mechanik
loďmistr
strojník
vrchní loďmistr
vrchní strojník
vrchní kormidelník,
nejvyšší poddůstojnická
hodnost
praporčík,
resp. důstojnický čekatel

Oberfähnrich zur See	nadpraporčík
Leutnant zur See	poručík
Leutnant (I)	poručík – strojník
Oberleutnant zur See	nadporučík
Oberleutnant (I)	nadporučík – strojník
Kapitänleutnant	kapitänporučík
Korvettenkapitän	korvetní kapitán
Fregattenkapitän	fregatní kapitán
Kapitän zur See	kapitán
Kommodore	komodor
Konteradmiral	kontradmírál
Vizeadmiral	viceadmírál
Admiral	admírál
Generaladmiral	admírál loďstva
Grossadmiral	velkoadmírál

ÚVOD

Obraz německého velitele ponorky z druhé světové války zůstává po více než padesáti letech poskvrněný emocemi a polemikou na obou stranách Atlantského oceánu. Krutá povaha neomezené ponorkové války spolu s přetrvávajícími propagandistickými představami ovlivnily a stále ještě ovlivňují britský a americký pohled na věc. Nicholas Monsarrat ve svém románu *Kruté moře* z roku 1951 věrně zachytil válečné smýšlení veřejnosti, když popsal posádky německých ponorek jako „lidi z jiného a nekonečně odpudivého světa – nejenom Němce, ale Němce z ponorek, dvojnásobně hnusné,“ jejichž vysoký blondatý kapitán má „trochu šílený výraz v očích, opovržením mu křečovitě škube ve rtech a nozdrách a vysmívá se životu.“¹ V oficiální britské historické monografii z roku 1956 píše dějepisec námořní války Stephen Roskill: „I když je o nás Britech notoricky známo, že neumíme pořádně nenávidět ... není pochyb o tom, že německé ponorky nakonec vyvolaly pocity nejsilnějšího odporu“, způsobeného částečně „arogancí většiny německých ponorkových důstojníků, jež jsme zajali.“ Roskill dodává: „U jejich německých obhájců jde o vylouženou kazuistiku, když tvrdí, že jejich metody vedení války byly ospravedlnitelné.“²

Síla těchto obrazů je zjevná v návrzích změn scénáře filmu *Das Boot* podaných americkými scenáristy, když se němečtí producenti obrátili na Hollywood s návrhem koprodukce. Hollywood nepřijal postavu prvního důstojníka palubní směny, tak jak ho popsal ve stejnojmenném románu Lothar-Günther Buchheim, a nahradil ho fanatikem plným nenávisti, jenž dobývá kulometnou střelbou ty, kdo přežili na hladině.³

V Německu vyvolalo vydání Buchheimova románu v roce 1973

velkou polemiku kvůli svému realistickému popisu života v ponorce a ostré kritice velkoadmirála Karla Dönitze, vrchního velitele ponorkového loďstva (a nakonec celého válečného námořnictva), za to, že obětoval své muže v beznadějně věci. Předchozí literatura o ponorkové válce zdůrazňovala hrdinské činy jednotlivých vynikajících velitelů a ponorek na úkor širšího pohledu na danou problematiku. Buchheimův popis posunul pozornost, i když následná polemika spíš roznítala emoce, než aby problém osvětlila.⁴

Zčásti v odpověď na otázku vyvolané touto polemikou se některé kolektivní studie snažily vypořádat s problémem relativního mládí důstojníků a posádek ponorek.⁵ Nejužitečnější je skupinová analýza profesí a chování *Crew 34*, ročníku důstojnických čekatelů, kteří nastoupili do německého válečného námořnictva v roce 1934.⁶ Jiné studie začaly zkoumat námořnictvo jako instituci Třetí říše, zvláště pokud jde o její vztah k národnímu socialismu.⁷

Místo jednotlivých velitelů německých ponorek v širším kontextu 2. světové války však ještě zbývá určit. Neocenitelný vhled do problematiky poskytují některé nedávno vydané memoáry,⁸ avšak velká většina těch, kdo veleli německým ponorkám, nikdy memoáry napsat nemohla. Součástí nových životopisů jsou i diskuse širší problematiky, ale většinou bývá ignorováno personální a intuitivní zázemí, jež může poskytnout podstatné souvislosti.⁹ Víme, kdo tito muži jsou; nevíme, co je formovalo.

Tato studie života a kariéry Wernera Henkeho se pokouší tuto nevyváženost napravit. Henke odpovídá mnoha tradičním kritériím studií o velitelích německých ponorek: byl velmi úspěšný, za potopené lodi získal dubové ratolesti k Rytířskému kříži Železného kříže; jako profesionální námořní důstojník sloužil na ponorkách víc než tři roky bitvy o Atlantik; těšil se pověsti odvážlivce, *Draufgänger*; byl to mimořádně pohledný muž; a stihl jej unikátní osud – byl jediným kapitánem německé ponorky zabítým při pokusu o útěk ze zajateckého tábora.

Werner Henke však byl mnohem víc než tohle všechno. Uvnitř válečného námořnictva ho jeho osobnost a nedostatek disciplíny učinily outsiderem. Jeho charakter obsahoval jak tradiční, tak moderní prvky německého života, odrážela se v něm jako celek společnost, v níž žil. Dějiny Německa dvacátého století představují Henkeho vlastní příběh: narozen do císařství, vyrván z kořenů 1. světovou válkou, zažil prosperitu za Výmarské republiky, byl postižen velkou krizí třicátých let a poslán Hitlerem do války.

Při probírání Henkeho úspěšných výsledků ve funkci velitele ponorky zkoumá druhotná stránka této studie posádku *U-515*, Henkeho podřízené. Další konvencí literatury o německých ponorkách je soustředit se na osobu kapitána a posádku považovat za víceméně nepodstatnou. Většina Henkeho úspěchů ve skutečnosti závisela na vybrané posádce složené z veteránů a udržované pohromadě mnohem delší dobu, než bylo tehdy obvyklé. To byl možná mnohem významnější prvek úspěchu, než se předtím soudilo.

Rozhodně si lze položit otázku, jestli byli Henke a jeho muži pro službu na německých ponorkách typičtí. Ve dvou podstatných věcech nebyli: byli úspěšnější a většina z nich přežila. Jestli byli typičtí v jiných aspektech, může být určeno jen systematickým studiem za použití kritérií, jež přesahují válečné stereotypy.

Poznámky

1. Nicholas Monsarrat, *The Cruel Sea* (New York, Alfred Knopf, 1951), 225–226. Česky vyšlo v roce 1989 v nakladatelství Naše vojsko.
2. Stephen W. Roskill, *The War at Sea 1939-1945*, vol. 2 (London, Her Majesty's Stationery Office, 1954–1961), 306.
3. Tyto návrhy vedly ke zrušení koprodukce a k financování filmu pouze německým filmovým studiem, viz. Wilhelm Bittorf, „Das Boot: Als Wahnsinn imponierend,“ *Der Spiegel* 36, no. 53 (29. 12. 1973), 81–82.
4. Lothar-Günther Buchheim, *Das Boot* (München, R. Piper, 1973) a jeho následující trilogie *U-Boot-Krieg* (Zürich, R. Piper, 1976); *Die U-Boot-Fahrer* (München, Bertelsmann, 1985); *Zu Tode Gesiegt: Der Untergang der U-Boote* (München, Bertelsmann, 1989). Polemika je shrnuta v publikaci Michaela Salewského, *Von der Wirklichkeit des Krieges: Analysen und Kontroversen zu Buchheims „Boot“* (München, Deutscher Taschenbuch, 1976).
5. Viz Rolf Güth, Jochen Brennecke, „Hier irrte Michael Salewski: Das Trauma vom Kinderkreuzzug der U-Boote,“ *Schiff und Zeit* 28 (1989), 43–47; Timothy P. Mulligan, German U-boat Crews in World War II: Sociology of an Elite, *Journal of Military History* 56, no. 2 (duben 1992), 261–281.
6. Eric C. Rust, *Naval Officers Under Hitler: The Story of Crew 34* (New York, Praeger, 1991).
7. Např. Keith W. Bird, Weimar, *The German Naval Officer Corps and the Rise of National Socialism* (Amsterdam, B. R. Grüner, 1977); Charles

- S. Thomas, *The German Navy in the Nazi Era* (Annapolis, MD, Naval Institute Press, 1990).
8. Peter Cremer, F. Brustat-Naval, Ali Cremer: U 333 (Berlin, Ullstein, 1982), anglický překlad Lawrence Wilson, *U-Boat Commander* (Annapolis, MD: Naval Institute Press, 1984); a reflektivní práce Ericha Toppa, *Fackeln über dem Atlantik: Lebensbericht eines U-Boot-Kommandanten* (Herford, E.S.Mittler und Sohn, 1990).
9. Např. Jordan Vause, *U-Boat Ace: The Story of Wolfgang Lüth* (Annapolis, MD: Naval Institute Press, 1990). Česky vyšlo v roce 1994 jako Ponorkové eso v nakladatelství Elka Press.

ULK SAMOTÁŘ

PROLOG

Horký a vlhký večer ve čtvrtek 15. června 1944 dovršil další den válečné rutiny ve Washingtonu, DC. Stručný přehled zpráv ze dne D, počátku velké invaze v Normandii před pouhými devíti dny, již ustoupil zprávám o vylodění na Saipanu na druhé polovině zeměkoule. Vládní zaměstnanci na cestě domů přelidněným městem zběžně prohlíželi přehled zpráv, než se pustí do hledání mimořádně důležitých nabídek bytů v inzertních rubrikách. Po přečkání odpolední dopravní špičky se mohli obyvatelé Washingtonu těšit na poklidný letní večer. Žádné z hlavních měst válečné doby se dosud nevyhnulo ničivým důsledkům války tak, jako tohle město na řece Potomac.

Té noci se však válka se vším střílením dostala i do předměstí Washingtonu, DC.

Sedmnáct mil jižním směrem se rozkládala Fort Hunt, bývalá pobřežní pevnost dohlížejíci na západní břeh řeky Potomac. Obyvatelé nedalekých virginských obcí Mount Vernon a Alexandria byli přesvědčeni, že slouží jako jistý druh zařízení pro válečné zajatce (POW, *prisoner of war*), avšak jen personál základny Fort Hunt věděl, že tvoří posádku zvláštního střediska pro výslechy německých POW, zvláště námořníků z ponorek. Zde byli zajatci izolováni, vyslýcháni a sledováni, aby byly získány zpravodajské informace, a teprve potom přemístění do obyčejného zajateckého tábora umístěného někde jinde ve Státech.¹

Během téměř dvou let provozu střediska se nikdo nepokusil z Fort Hunt o útek. Oplacené opatřené mnohonásobným ostnatým drátem, odolávající i cyklónu, a podsadité strážní věže s kruhovým půdorysem byly kombinovány s velmi omezenými volnými prostory

pro zajatce, aby každého odradily od pokusu o útěk. Tohle se také toho večera mělo změnit.

Po úzkém dvorku určeném k cvičení si sem a tam rázně vykračovala osamělá postava. Uniforma U. S. Navy, kterou měla oblečenou, zdůrazňovala robustní tělesnou konstrukci a nápadně příjemný vzhled. Ten muž, hladce oholený, blond vlasy pečlivě rozdělené pěšinkou a učesané, byl očividně zvyklý velet. Od 18 hodin, začátku hodiny vyhrazené k jeho cvičení, udržoval ostré tempo chůze, i když teplota dosáhla svého denního maxima 24 °C.

Když bylo za pět minut 19 hodin, muž se prudce zastavil. Obrátil se a náhle vyrazil k plotu s ostnatým drátem na konci ohrazeného pozemku. Během několika sekund se vyšplhal do výšky tří a půl metru, přehoupl se přes vrcholek a dopadl na travnatý pruh země za ním. Několika dlouhými kroky pak překonal dvoumetrovou vzdálenost k hlavnímu plotu z ostnatého drátu, obkličujícímu celý objekt.

„*Halt!*“ zazněl povel překvapeného strážného na věži v rohu areálu, pouhých pár metrů napravo od utíkajícího zajatce.

Ten se nepokusil zastavit, ale okamžitě začal šplhat po druhém plotu.

„*HALT!*“

A opět žádná reakce. Strážný zdvihl svůj samopal a zamířil na urputně se snažící postavu. Když ten člověk, jehož teď už měl na mušce, dosáhl vrcholu plotu, vykřikl ještě jednou. Na tak krátkou vzdálenost a za denního světla strážný nemohl minout.

Večerní ticho přerušila krátká dávka. Postava se na okamžik zatřásla a pak se zhroutila s roztaženými rukama a nohama na vrchol plotu a zůstala tam bez hnutí viset. Vyprostit tělo z drátů trvalo strážným deset minut.

Ohledáním bylo zjištěno, že kulky zajatci pronikly do pravého stehna a ramene; třetí prošla jeho pravou paží a pak pravou stranou hrudníku mezi šestým a sedmým žebrem do plic. Smrtící kulka však byla ta, jež prošla jeho pravým spánkem do mozku.

Kapitänleutenant Werner Henke, stáří třicet pět let, německý námořní důstojník a jeden z nejznámějších ponorkových es druhé světové války, byl mrtev.²

Kdo byl Werner Henke a co předcházelo jeho sebevražednému skoku na onen plot? Přestože uběhlo téměř padesát let, odpovědi na tyto otázky byly přinejmenším neúplné a přinejhorším pokroucené. Němečtí autoři buď neměli přístup k oficiálním zdrojům, nebo projevíli větší zájem o vyvolání rozruchu než o objasnění.³

Spojeneční spisovatelé byli buď hlavními viníky zkomolení Henkeho příběhu, nebo se nedokázali zbavit válečných stereotypů. Vysoký důstojník amerického námořnictva účastníci se Henkeho vzetí do zajetí popisoval svého zajatce jako „běžného profesionálního příslušníka válečného námořnictva ... junkera.“ Měl na mysli příslušníka šlechty, jež kdysi ovládala hlavní německý stát Prusko. Tento Američan později publikoval vymyšlený popis potopení jedné lodi Henkeho ponorkou.⁴ Propagandista válečného námořnictva, jenž udělal z „hrozného blond násilníka“ Henkeho předmět zvláštního rádiového vysílání, později publikoval svou verzi incidentu.⁵ Kenneth Poolman, britský spisovatel a veterán Královského námořnictva, popsal Henkeho jako „téměř karikaturu typického vyhraněného, arogantního a bezcitného junkera, vyžívajícího se ve válce ... fanatika.“⁶

Kromě popisů fyzické stránky není ani jedna z těchto charakteristik správná. Nebyl to ani junker, ani fanatik, dokonce ve skutečnosti ani důstojník válečného námořnictva. V mnoha směrech Werner Henke ztělesňoval pravý opak stereotypního „německého“ chování. Byl impulzivní, málo ukázněný, horkokrevný a společenský, otevřený; byl to odvážlivce a miláček žen; byl to velitel německé ponorky s rozsáhlou sbírkou amerických jazzových a Cole Porterových gramofonových desek. Jeho nepředloženosti ho málem stály vyhazov z válečného námořnictva dřív, než se stal jedním z nejvíce vyznamenávaných hrdinů. Stalo se osudem tohoto značně výstředního individualisty, že názor na něho kolísal mezi nepřátelskou propagandistickou představou kapitána německé ponorky a vzorem vyznamenávaného štábního důstojníka jeho vlastního válečného námořnictva. Byl opravdu „vlkem samotářem.“

Avšak v Henkeho životě, z nějž kariéra ponorkového velitele tvoří jen malou část, jako by byla zhuštěna, shrnuta historie Německa ve dvacátém století. Narodil se do císařského Německa; prodělal první světovou válku a následné traumatické zmatky; dosáhl jistého postavení a majetku během prosperity za Výmarské republiky; zažil pohromu a nezaměstnanost za velké ekonomické krize; vstoupil do armády po převzetí moci Hitlerem. Zúčastnil se německé intervence ve španělské občanské válce; byl svědkem prvních výstřelů druhé světové války v Gdaňsku (Danzig); sloužil tři a půl roku na německých ponorkách v bitvě o Atlantik.

Jeho velkolepý úspěch proti jednomu konvoji v květnu 1943 vzbudil pozornost Winstona Churchilla a vynutil si vyšetřování britským

válečným kabinetem. Během jednoho měsíce byl Henke vyznamenán Hitlerem a vyšetřován gestapem. A způsob, jakým zemřel, předznamenal konec Třetí říše v plamenech ani ne o rok později.

Tohle je jeho příběh.

Poznámky

1. O Washingtonu, DC, viz David Brinkley, *Washington Goes to War* (New York, Alfred Knopf, 1988), o Fort Hunt viz John H. Moore, *The Faustball Tunnel: German POWs in America and Their Great Escape* (New York, Random House, 1978), 31–54; oficiální armádní historie tohoto zařízení, „CPM Branch,“ mezi záznamy G-2 Division (MIS-Y Branch), *Records of the War Department General and Special Staffs*, Record Group 165, National Archives (od teď citované jako RG 165, NA).
2. Údaje o počasí jsou převzaty z novin *Evening Star*, 14.–16. června 1944. Henkeho smrt je popsána v hlášení plukovníka Francise E. Howarda odboru *Special War Problems Division* Ministerstva zahraničí USA z 29. listopadu 1944, původně v tajném kódovaném materiálu 704 General no.2 (Operations Branch), RG 387, NA. Pitevni protokol poručíka Charlese H. Reiera z 16. června 1944 (kopie se nalézá v U-Boot Archiv, Cuxhaven); a svědectví POW Fritze Kuerta, jenž tvrdil, že byl svědkem incidentu (kopie v U-Boot Archiv, Cuxhaven). Odkazy na Henkeho smrt George G. Meada v armádních hlášeních jsou však chybné a nepochybně mají za cíl chránit utajení základny Fort Hunt.
3. Příkladem prvních je Hans Herlin, *Verdammt Atlantik* (München, Wilhelm Heine Verlag, 1982), 115–204, založená na četných rozhovorech se současníky; příkladem druhé skupiny je Karl Altman, „Kapitänleutenant Werner Henke“, *Der Landser- Ritterkreuzträger Nr. 2*, Nr. 680 (1971), 11–85.
4. Daniel V. Gallery, *Clear the Decks!* (New York, William Morrow and Company, 1951), 196; Daniel V. Gallery, *U-505* (New York, Paperback Library, 1967), 194–210. V posledně citované knize jsou smíšené vymyšlené incidenty z potopení parníku *Ceramic* s citacemi z Henkeho válečného deníku.
5. Ladislav Farago, *The Tenth Fleet* (New York, Paperback Library, 1964), 146–150.
6. Kenneth Poolman, *The Sea Hunters* (London, Sphere Books, 1982), 168–169.

ZAČÁTKY A KONEC

Roku 1909 bylo císařské Německo na vrcholu své moci. Německá vojenská a průmyslová síla neměla v Evropě sobě rovné. Bohatě kulturní dědictví doplnily v té době nejskvělejší vědecké a technologické úspěchy. Poměrně zastaralá politická struktura tohoto státu a napětí vyvolávané třídní strukturou země vzbuzovaly obavy, avšak dokonce i oponenti režimu věřili v evoluční řešení těchto problémů. Nikdo si nedokázal představit rozsah, v jakém měl být jejich svět během několika let zničen, nikdo netušil, jaká budoucnost čeká jeho děti.

V historii rodného města Wernera Henkeho se svým způsobem odrazil vývoj jeho celého života. Když se narodil, bylo striktně německé, a po jeho smrti se mělo stát zcela polským. Německé město Thorn, ležící na řece Visle asi 180 kilometrů severozápadně od Varšavy a 160 kilometrů na jih od Gdaňska, bylo v pruské říši hlavním obchodním centrem provincie Západní Prusko. Dnešní polské město Toruň vypadá skoro jako tehdy, až na to, že většina známek téměř sedmisetleté německé přítomnosti již vymizela. Kataklyzmatičtý proces, jenž zrealizoval tuto přeměnu, si pro syna narozeného Hugovi a Margret Henkeovým 13. května 1909 vyhradil zvláštní roli.

Pro obyvatele Thornu tehdy nemohlo být nic vzdálenějšího než strach z budoucnosti. Prvních deset let dvacátého století bylo pro město, jako ostatně pro celé Německo za Wiléma II., obdobím prosperity a růstu. Jako přirozené obchodní centrum obklopené zemědělskou půdou se Thorn v roce 1914 mohl pochlubit šesti nádražími a vzkvétajícím přístavem, což z něj dělalo centrum moderní dopravní sítě. Thorn pojpojoval polské vnitrozemí s Baltem a vý-

chodní Prusko se zbytkem Německa. Maso a ostatní produkty okolní venkovské oblasti živily státeečky a provincie po celém východním Německu. Jako hlavní průmyslové odvětví neustále rostla těžba a zpracování dřeva, využívající lesy na západ a na jih od města, a také z Ruskem ovládaného Polska vzdáleného sotva dvanáct kilometrů pluly neustále dolů po proudu miniaturní ostrůvky svázaných kmenů. Početné pily vedly ke vzniku nábytkářského průmyslu, zatímco několik továren, chemička a slévárna jen svědčily o celkovém rozmachu německého hospodářství.¹

Tato prosperita však nezahrnovala s městem sousedící zemědělskou oblast, kde převažovaly rozlehlé statky vlastněné a řízené junkery, pruskou pozemkovou šlechtou. Velikost těchto velkostatků a jejich závislost na sezónních zemědělských pracovnících z Ruskem ovládaného Polska bránily provozování drobných farem. Během poslední čtvrtiny devatenáctého století se tisíce mladých mužů z této zemědělské oblasti, většinou etnických Poláků, vydávaly po železnici z Thornu na západ hledat lepší práci v německých městech Porúří.

Jiní se ze stejného důvodu zase stěhovali do Thornu a přispěli tak k populačnímu růstu z 21 000 v roce 1881 na víc než 46 000 v roce 1914. K nim se přidalo množství přistěhovalců ze vzdálenějších oblastí, jimž toto město připadalo lákavé jako „země nových možností“. V roce 1905 při sčítání lidu bylo v Thornu přes 500 obyvatel z jiných částí Německa, víc než 850 jiných Evropanů (většinou z Polska), čtyři Angličané a devatenáct bývalých občanů Spojených států.² Luteránská farnost, k níž Henkeovi patřili, ve vesnici Rudak jihovýchodně od města, poskytuje vlastní ukazatel růstu: status farnosti jí byl udělen v roce 1904 a pouhé čtyři měsíce po Wernerově narození byl vysvěcen její nový kostel.

Ve městě s hustou zástavbou se nenásilně spojovaly stavební slohy a budovy z několika staletí. *Rathaus*, radnice ze čtrnáctého století, dominující středu města, se podobala hradu z červených cihel. Tento dojem nezměkčily ani restaurátorské práce ze sedmnáctého a osmnáctého století, dokonce ho posilovaly ruiny středověkých hradeb a věží a masivní gotická katedrála *Marienkirche* (kostel Panny Marie). Za barokní fasádou Wendishova domu, postaveného v roce 1697 pro bohatého kupce se sukem, se roku 1910 skrývala firma vyrábějící mýdlo. Velkou šířku toku Visly nakonec překonal v roce 1872 kilometr dlouhý železniční most, tehdy vůbec nejdelší říční most. V roce 1904 bylo v novější části města právě dokončeno klasicistní městské divadlo.³

Město Thorn mělo kromě stupně prosperity, který sdílelo se zbytkem Německa, zvláštní výhodu v tom, že se vyhnulo mnohým problémům a sociálním výdajům, jež doprovázejí rozvoj a modernizaci. Mladý Werner například zcela jistě za letních odpolední tišil žízeň vodou z Visly, což už tehdy nebylo možné ze znečištěných německých řek Rýnu a Labe.⁴ Zločinnost tehdy nepředstavovala velký problém a počty krádeží poklesly téměř na polovinu hodnot z období ekonomické krize v osmdesátých letech devatenáctého století. Situace byla v tomto ohledu tak stabilní, že policie v Thornu pronajímala obyvatelům města služební psy k soukromým účelům.⁵

V dějinách města se odrážel jeho smíšený polsko-německý odkaz, probíhaly sice nezávisle, avšak zákonitě se proplétaly s osudy obou národů. Město Thorn bylo založeno v roce 1231 jako jeden z řetězce říčních opevnění řádu německých rytířů, o dvě století později se přidalo k ostatním pruským městům ve velké vzpouře proti administrativnímu a finančnímu útlaku ze strany řádu. Od té doby byl Thorn povinován věrností polskému králi, i když si ponechal členství ve velké evropské obchodní alianci, Hansovní lize. Německý charakter města zůstal nedotčený, což dokazuje konverze obce k luteránské víře v roce 1557. Polská politika náboženské tolerance, nastolená Varšavskou konfederací roku 1573, ušetřila Thorn a jeho sesterská města krveprolití provázejícího reformaci v německých státech. Výhodná poloha města se nejlépe ukázala během neklidné poloviny sedmnáctého století, kdy byly německé státy na západě zpusťošeny třicetiletou válkou, zatímco Polsko vedlo nákladné války se Švédskem na severu a s Ruskem na východě. Město zůstalo součástí postupně slábnoucího Polska až do roku 1793, kdy si Prusko a Rusko mezi sebou dokončily dělení polského království.⁶

Nevýhodou dějinného účtování bylo, že Thorn zůstal uprostřed jednoho z chronických politických problémů Říše, národnostního konfliktu mezi Němci a etnickými Poláky. Posledně jmenovaní tvořili většinu z obyvatel okolní zemědělské krajiny a neustále rostoucí třetinu populace města. Oficiální pruská politika, znepokojená růstem nacionalismu a demografické síly polského obyvatelstva Pruska, omezovala užívání polštiny ve vzdělávání a podporovala vyvlastňování polských rolníků ve prospěch německých farmářů.

Ohnisko tohoto konfliktu představovala sousední provincie Posen (nyní Poznaň), kde převažovala polská populace nad německou v poměru téměř dvě ku jedné, avšak tento problém postihoval celé Německo na východ od řeky Odry. Dvacet let pokusů o germanizaci

nepřineslo žádné řešení, posloužilo pouze k prohloubení rozporů mezi Němci a Poláky. Výsledky voleb pro samo město Thorn nejsou k dispozici, avšak výsledky parlamentních voleb z roku 1912 pro volební obvod Marienwerder, do nějž Thorn patřil, ukazují, že kandidáti polské menšiny získali většinu hlasů (38,7 %), zatímco německé volební hlasy se převážně rozdělily mezi silně nacionalistickou Stranu svobodných konzervativců (20,8 %) a tradičnější Národní liberály (20,7 %). Na izolaci volebního obvodu od hlavního německého politického proudu ukazuje nepatrná podpora věnovaná baště německých pracujících, Sociálně demokratické straně (3,7 %) a zastánci německých katolíků, Straně středu (8,1 %), hlavním vítězům parlamentních voleb v roce 1912 s 34,8 % a 16,4 % v celostátním měřítku.

V souvislosti s těmito volebními výsledky však vynikají významné nedostatky německé politické struktury. Ve složení poslanců Reichstagu se odrazilo nehorázné manipulování s hranicemi volebních obvodů, aby byl minimalizován vliv voličů městských (a socialistických) a maximalizován význam venkovských (a konzervativních). Takže obvod Marienwerder s 960 000 obyvateli poslal do Reichstagu v roce 1912 osm poslanců, zatímco Berlín s 2 009 000 obyvateli jich vyslal pouze šest.

Ve skutečnosti ještě horší byl třístupňový volební systém v Prusku, kde byla jednotlivým voličům přiřazována volební váha podle toho, jak velké platili daně, takže bohatým dával nepřiměřenou politickou moc. V roce 1913 například konzervativci a svobodní konzervativci získali volbami do pruského Landtagu 13 z 22 západopruských delegátů, i když tyto politické strany reprezentovaly méně než 29 procent voličů v provincii. Naproti tomu strany polské menšiny shromáždily přes 37 procent hlasů, avšak získaly jen tři delegáty.⁷

Tyto faktory formovaly politickou scénu Thornu Wernera Henkeho a měly významné důsledky pro všechny jeho obyvatele v následujícím desetiletí. Abychom objasnili Henkeho tamní život, musíme vzít v úvahu jeho rodinné zázemí.

Kořeny Henkeho rodiny vyrůstají hluboko z půdy východního Německa, avšak neodpovídají vžitému obrazu oblasti ovládané bohatými junkerskými pozemkovými vlastníky a sedláky pracujícími na polích.⁸ V rodokmenu jeho rodiny, vysledovaném nazpět až ke konci osmnáctého století, nelze najít ani junkery, ani námezdní rolníky, ani profesionální vojáky, ale nezávislé farmáře s nepříliš velkou družbou a značnou volností pohybu v pruských provinciích východně od